

Levend monument in Engelen

Protestants kerkje op katholieke bodem

Jac. J. Luyckx

Wonend in de voormalige pastorie, fungeert Ans Vermeijden (75), hoewel al jaren geen kerkenraadslid/scriba meer, nog altijd als 'toeziend voogd' van het even oude als mooie protestantse kerkje van Engelen. Geïnteresseerd als ze bovendien is in de historie van 'het oudt floessante Engelen', is zij de aangewezen persoon om ons door dit protestantse kerkje op katholieke bodem te leiden.

Vanwege de oude verbondenheid van de vroegere 'pastorie-huysinghe' met de kerk is het voor Ans Vermeijden via tuin en achterpoort maar een paar stappen naar de kerk, waarvan de geschiedenis op een ANWB-plaquette naast de kerkdeur al bij aankomst kort staat weergegeven. Het kerkje blijkt gevestigd in het koorgedeelte van de middeleeuwse parochiekerk Sint-Lambertus. Tijdens de Slag bij Engelen in 1587 (Tachtigjarige Oorlog) wordt de trots van 'het fraaije dorpje Engelen, schilderachtig aan de Dieze gelegen' grotendeels verwoest. Alleen het koor bleef zodanig intact dat het hersteld kon worden om vervolgens – in het kader van de maatregelen van de Staten van Holland om het calvinisme in te voeren – dienst te gaan doen als gereformeerde kerk. De rest van de kerk werd met de grond gelijk gemaakt. De contouren van het vroegere kerk-schip zijn echter op het kerkplein terug te vinden in lage opgemetselde muren. De contouren van de toren zijn verwerkt in het plaveisel. Voor wie meer wil weten is het enige maanden

Het exterieur van de protestantse kerk te Engelen, oktober 2008.
(Foto: Olaf Smit)

Interieur met kansel en de in de grond gevonden wijwaterbak, nu doopvont. (Foto: Olaf Smit)

geleden verschenen boekje *De oude Lambertus* een handzame gids. Ans Vermeijden schreef dit samen met Kees van Grootheest. En voor wie nog verder geïnformeerd wil worden is er het archief van de Hervormde Gemeente Engelen dat veilig opgeborgen is in het Bossche stadsarchief. Het modernere archief bevindt zich echter nog in Engelen, waar het door Ans Vermeijden beheerd wordt. 'Het archief pakte me, logisch eigenlijk als je in deze omgeving woont.'

Ans Vermeijden en haar man kochten de pastorie in 1965. 'Omdat de kerk de pastorie niet meer kon

betalen werd deze na de dood van dominee W. Melis te koop aangeboden.' Een betere buur kon de kerk zich niet wensen. 'Voor de kerkenraad is het wel gemakkelijk dat ik, toen ik geen kerkenraads lid en scriba meer was, een sleutel heb gehouden. Gemakkelijk als er soms bezoekers komen en zo.' Dat ze de boel goed in de gaten houdt, bewees ze onder andere door eens tegen middernacht in plaats van in bed te stappen poolshoogte ging nemen in de kerk waar op dat late uur op voor haar onverklaarbare wijze nog licht brandde. Het bleek gelukkig 'goei volk'.

Voetius

De oude, katholieke Lambertus, die in feite de bakermat is van de huidige protestantse kerk, werd in de jaren tachtig van de vijftiende eeuw gebouwd op de plaats waar eerder, vanaf 1100 of daaromtrent een tufstenen kerkje en eerder mogelijk zelfs ook een houten kerkje heeft gestaan. De huidige, protestantse kerk is hersteld en weer in gebruik genomen in 1614-1615, kort nadat de bekende dominee Voetius zich vanuit Heusden hier en in Vlijmen had gevestigd (1611). De officiële stichting van de zelfstandige gereformeerde gemeente Engelen kreeg echter eerst in 1641 haar beslag.

Als gebruikelijk bij protestantse kerken, kenmerkt het kerkje van Engelen zich door zijn soberheid, waardoor de indrukwekkende kansel, hoe eenvoudig in wezen ook, zonder opsmuk, alleen maar fraaier lijkt. Doopvont en avondmaalstafel completeren het liturgisch hart van de kerk, waarin de vroegere banken na de restauratie van 1963-1964 plaats hebben gemaakt voor rieten knopstoeltjes. De preekstoel is in 1642 gemaakt door de schrijnwerker Hendrick Gerrijts (van Lith). 'In de Franse Tijd werd de kansel beschadigd en wellicht daarom later wit geschilderd,' maar weet Ans Vermeijden er bij te vertellen, bij de grote restauratie is de verflaag er gelukkig helemaal van afgekrabd. De lezenaar lijkt de grote Statenbijbel nauwelijks te kunnen dragen. Deze bijbel in folioformaat heeft een fraaie lederen band en is voorzien van koperen sloten en hoeken. Wat deze bijbel bijzonder maakt is, dat ze is voorzien van een twaalfstal topografische kaarten van de hand van Culemborgse predikant Bachiene (1712-1783), elk voorzien van begeleidend commentaar. De kaarten geven toelichting op de topografische situatie in de bijbelse landen.

Wijwaterbak

De avondmaalstafel is van na de restauratie van 1963/64. Het prachtige avondmaalsilver is echter alleen te bewonderen als er een dienst wordt gehou-

den waarin het avondmaal wordt gevierd. Verder blijft het kostbare avondmaalszilver veilig opgeborgen in een kluis.

Het zilveren avondmaalsstel is in 1778 geschonken door de naar Berlijn verhuisde Engelse bouwondernemer Adriaan den Ouden en vervaardigd door de Berlijnse zilversmid J.H. Liepner, die getrouwd was met een dochter van Adriaan den Ouden.

Bijzonder fraai is ook de 20-armige kroonluchter, die in 1794 door de diaconie werd betaald. De koperen kroon, op een half pond na 225 pond, is gemaakt door Borghart uit 's-Hertogenbosch en kostte 225 gulden. (De kosten van de kroon werden destijds bepaald door het gewicht aan koper.) Ans Vermeijden: 'We zijn nog op zoek naar het antwoord op de vraag hoe een arme gemeente zo'n dure lamp kon bekostigen.'

Voor in de kerk, onder de kansel, staat de bijzondere doopvont. Bijzonder want de doopvont is in 1974 in de grond gevonden toen voorafgaand aan rioleeringswerkzaamheden ter plaatse de oude fundamenten van de vroegere Lambertuskerk zijn blootgelegd en archeologisch onderzocht. Van oorsprong is het waarschijnlijk een oude wijwaterbak, daterend van rond 1500, die bij de verwoesting van de kerk in 1587 is beschadigd en in de bodem terecht is gekomen ter plaatse van het vroegere kerkportaal. In 1979 werd bij opgravingswerkzaamheden bij de

Gezicht vanaf de kansel naar de achterzijde van de kerk. Op de voorgrond de uit 1748 daterende kanselbijbel die in 1806 door Mr. J.A. van Thye Hannes aan de kerk werd geschonken ter vervanging van een versleten exemplaar. (Foto: Olaf Smit)

kerk ook nog een natuurstenen fragment gevonden, dat waarschijnlijk deel heeft uitgemaakt van de grote doopvont in de oude kerk. Deze doopvont was waarschijnlijk uit de dertiende, mogelijk zelfs de twaalfde eeuw.

Vermeldenswaard is, dat de luidklok van het kerkje van Engelen in 1668 gegoten werd door de bekende klokkenmaker P. Hemony. De klok werd in de Tweede Wereldoorlog geroofd, maar naderhand terug gevonden en door de firma Eysbouts hersteld.

Levend monument

Heeft eerder een orgel achter in de kerk gestaan, op de orgelgalerij, tegenwoordig staat voor in de kerk een klein mechanisch pijporgel, 'een bescheiden maar mooi en eerlijk klinkend instrument, waaraan veel oprecht en liefdevol vakmanschap besteed is', zo schreef het Brabants Dagblad indertijd. Met de ingebruikname van dit orgel werd de ingrijpende restauratie van 1963-'64 afgesloten.

Voor en gedeeltelijk onder het orgel bevindt zich een oude grafzerk met de naam Thomas de Borten. Omdat op de steen ook een kelk met hostie staat afgebeeld mag men aannemen dat hij priester was. Dat graf moet dus van voor de verwoesting van de kerk in 1587 dateren. In het liturgisch centrum bevinden zich nog drie graven, onder andere van de tweede eigen predikant van Engelen (H.A. Broeckhuisen), maar die dateren uit de jaren 1664-1668. De aanwezigheid van die vier graven ten spijt mag het kerkje niet alleen een mooi, maar ook een levend monument worden genoemd. Dankzij de bewoning van de nabijgelegen Haverleij is het kerkbezoek merkbaar toegenomen. Waaronder ook jonge gezinnen, zodat het weer de moeite waard is eenmaal per maand een dienst met speciale aandacht voor de kinderen te houden. Eveneens staat elke maand een zogeheten 'bijzondere dienst' op de agenda, die eigenlijk geen dienst is maar iets bijzonders als een concert, een lezing of iets dergelijks. Hoewel van huis uit gereformeerd zijn Ans en haar inmiddels overleden man ook trouwe bezoekers van het hervormde kerkje geworden. 'We hadden ons huis van de kerk gekocht dus, dachten we, gaan we voortaan hier maar ter kerke. En waarom ook niet? Nu is het toch PKN', verwijst zij naar de kerkfusie die nog niet zo lang geleden leidde tot de ene Protestantse Kerk Nederland. Terugdenkend aan de jaren zeventig, toen er door het teruglopend kerkbezoek sprake van was de Hervormde Gemeente Engelen op te heffen en bij die van Vlijmen te voegen, stelt Ans Vermeijden tenslotte met voldoening vast: 'We zijn zo blij dat we in de arme jaren alles gedaan hebben om de kerk te behouden.'